

Fischer Botond

TEMESVÁRI FECNIK

1.
2023-ban Temesvár volt Európa kulturális fővárosa.

2.
2023-ban volt hetvenéves a temesvári magyar színház.

3.
A botoșani-i piacon lófrálunk épp, mikor hívnak telefonon, hogy pár napon belül el lehetne menni Temesvárra néhány napra, hetvenéves az ot-tani magyar színjátszás, szeretettel várnak, ünnepeljünk, írjunk, nézzünk előadást, használjuk ki a kulturális fővárosi státus révén adódó lehetőségeket. Csuklóból mondok igent. Alig sikerül kimozdulnom mostanában a Kolozsvár–Marosvásárhely tengelyről, a „magyar Erdélyből”. Botoșani üdítően más világ, meglepően más, mint Románia bármelyik más része. Temesvár átlósan épp az ország másik vége, és nem, nem Erdély az sem. Persze hogy megyek, keresztül-kasul Romániában, ez jó móka.

4.
Ez ősszel történt. Temesvár esővel és hideggel fogadott és tartott, a sokat emlegetett mediterrán hangulat elmaradt. Mostanában olvastam Jo Nesbø *Harry Hole* sorozatának legutóbbi kötetét (*Vérhold*), ebben ezt írja egyik szereplőjéről, a román Alexandra Strudzáról: „A norvég férfiak villámlónak nevezték barna szemét, amely főleg akkor szórt szikrákat, amikor valaki utánozni próbálta a szinte észrevehetetlen akcentusát. Amikor gúnyt űztek az országából, amelyről páran úgy gondolták, hogy egy vicc, azt felelte, hogy Temesváron született, amelynek az utcáit Európában elsőként világította elektromosság 1884-ben, két generációval Oslo előtt.” Az esős, sötét belvárosi kis utcákon sétálgattam, az elektromos fény vissza-visszavillant a nedves felületekről. Negyvenpercenként be kellett ülnöm bár egy kávéra–sörre. De így is: Temesvár koncentrikus körökbe szerveződő belvárosa szép, telis-tele

angolul és mindenféle nyelveken beszélgető emberekkel. Megkockáztatom, hogy a legszebb román város. Igazolja a róla puffogatott sztereotípiákat.

Otthonosnak nem otthonos. Számomra nem volt az. Egy *boutique* hotelben voltam elszállásolva (köszönet az európai uniós forrásoknak ezúton is). Az internet szerint ez „kis méretű, egyedi stílusú, a vendégek igényeire kiemelt figyelmet fordító, jól megközelíthető belvárosi hotelt” jelent. A kis méret ebben az esetben teljesen igaz volt, alig fértem be a zuhanyzóba, pedig nem vagyok termetes, a fejem majdnem bevertem a szobámban keresztül-futó tetőtartó gerendába, és a reggelinél a rántottát egytojásnyi adagokban, egy picinyke szelencébe porciózva tették, vagyis helyezték a svédasztalra. De az egész szálloda amolyan hipszteresen-csavarosan nézett ki, minden kicsi részletében volt valami meglepő, kreatív. A város nem kicsike, nem is zsúfolt, de ez a hipszteres-megcsavart jelleg minden sarkon jelen volt. És ezeket most nem rosszból írom. Kreatív vibe, nyüzsgés, történnek a dolgok, és a dolgok nagymértékben a kultúrát is jelentik ez esetben. Szóval nem volt otthonos, de inspiratív, felvillanyozó (ha már 1884 óta, ugye).

5.

Persze hogy megnéztem az Európa Kulturális Fővárosa 2023 brand koronaékszerét, a Brâncuși-kiállítást, tényleg erre volt kihegyezve minden, ezt marketingelték orrba-szájba. Szeretem Brâncuși-t, szerettem volna nyugodtan, ráérősen megnézni. De ez nem az a kiállítás volt, a marketing jól működött, félóra alatt kellett átrohanni rajta, óriási tömegben, félórás várakozás után, pedig időpontot kellett foglalni már előző nap. De így is megérte. Furcsa, csupasz színházi színpadra emlékeztető koromfekete, zsúfolt, kicsi tér. Kevés kiállított szobor. Nem tudom, ki hogy volt vele, de engem még ilyen körülmények között is lenyűgözött, megdöbbentett, rám nehezedett. Aztán egy adott ponton felemelt, mikor a madárszoborhoz értem, amelyben a madár maga a repülés, miközben egy madárszobor, miközben szobor. Tényleg néztem, néztem volna ezt a kiállítást, eltöltöttem volna az időt kicsit ott benn, a feketeszobákban. De azt hiszem, a múzeum munkatársainak muszáj volt terelniük minket, a látogatók száma fontos adat az elszámolás során, ugye. Mikor az ismerőseimnek mondom, hogy megnéztem a Brâncuși-t, ötből hárman ezzel a poénnal válaszolnak: „De *A végtelen oszlopa* csak nincs kiállítva!” Hát de. Brâncuși nagyon sok változatban csinálta meg ugyanazt a művét. És igen, *A végtelen oszlopa* egy fából (! – annyira nem jellemző rá ez az anyag) faragott, alacsony variánsa is ki volt állítva.

6.

De engem igazából a színházások hívtak Temesvárra, mindenképp meg akartam nézni a magyar társulat egyik előadását. Az ott töltött napjaim alatt Kokan Mladenović rendezését, a *Madarakat* játszották. Véletlen volt, hogy épp ezt az előadást fogtam ki, de ezt sem bántam meg. Ez egy jó előadás. Mert:

i. Arisztophanész szövegei ritkán kerülnek színpadközelbe. Az igazság az, hogy ez sem az eredeti szöveg előadásba emelése volt, hanem, ahogyan mostanában szokás azt a plakátra írni: Arisztophanész *nyomán*. De azért megtartottak annyit, hogy én merem azt mondani, hogy ez Arisztophanész volt, és merek örülni neki, hogy végre Arisztophanész. A görög komédia-írók közül csak ő maradt meg nekünk, az apokalipszis gyermekeinek, töredékesen. A görög tragédia jobban itt tud lenni velünk. A komédia szinte semennyire. És itt, bármennyire is közhelyesen magától értetődő, muszáj Arisztotelészre is utalnom, hogy lám, a *Poétika* komédiáról szóló része is elveszett. (És muszáj akkor már, bármennyire közhelyesen magától értetődő, Umberto Eco-ra is utalnom, hogy vajon véletlen-e, hogy elveszett?) Nem véletlen, hogy az ókori humorból nehéz jó kortárs színházat csinálni. A komikum sokkal inkább a kulturális kontextus függvénye, mint a tragikum. Éppen ezért örömteli számomra, hogy a temesvári *Madarak* vicces volt.

ii. Mert a humor és a komikum sok forrásból táplálkozott itt, és sokféle alakban jelent meg. Mindig meglep például, hogy az abszurd színház még mindig, a kétezrhúszas években is működni tud. És nem is csak abszurd volt itt, hanem groteszk is (ami persze nem feltétlenül vicces, de itt az volt), és ez manapság még ritkább madár. És volt burleszk is, és ez pedig a testek humora. Sőt, még a tér is humoros volt.

iii. Akármennyire is százéves már a felismerés, hogy a színész nem szócső, hanem ott van a teste is, és akármennyire százéves a felismerés, hogy ez a színészi test, ha kilép a realizmus regiszteréből, akkor a lehetőségei sokszorososan hatványozódnak, ritka az az előadás, amelyik ennyire jól ki is használja ezt a lehetőséget. Itt a mozgás, a testek játéka végig intenzív és jelentésteremtő volt. És ráadásul nagyon jó is, pontos, látványos.

iv. Az előző alfecnihez kapcsolódóan: kitűnő színészi munkát láthattam aznap este. Dolgoztak, és többnyire jól dolgoztak, játszottak, és jól játszottak, eszembe nem jutott, hogy ez ne egy komoly kortárs színház komoly kortárs társulata volna.

v. Mondtam már: még a tér is vicces volt. De nemcsak vicces. A színpad, a szövegnek megfelelően, ahol a szereplők az égbe költöznek, nem a deszká-

kat jelentette. De a legnagyobb virtuozitás a játéktér megtervezésében: nem állványok, nem építmények, nem pallók tették a színpad levegőjét játéktérre, a levegő megmaradt levegőnek: létrák, függőágyak segítségével.

Fanyalogni nem akarok. De azt elmondom azért, hogy igazából, színházi megoldások és esztétika szempontjából semmi új nem volt a temesvári *Madarakban*. A XX. század végének totális színháza volt ez, és teljesen antirealista. De jól megcsinálva. Igazán *totális* volt, átítatva valami délies-balkáni örömteli örülettel. Köszönöm az élményt!

(Na jó, mégiscsak fanyalgok egy kicsit. Az mindig bosszantó, mikor nem lehet érteni, mit mond a színész, és rá kell pillantanom a román fordításra, hogy következtessenek. Volt ilyen színész aznap este. És nemcsak bosszantó, de nem is professzionális. De ez az egyetlen igazi felrónivalóm.)

7.

2023-ban volt hetvenéves a temesvári magyar színház. Én nem a hivatalos ünnepségre jöttem, de mindenképp ennek a ténynek az apropóján. Kicsi színház ez a temesvári, és ezt a térre értem. Kicsi a színpad, kicsi a nézőtér (de a terem amúgy gyönyörű), szűk folyosók, kicsi irodák, kicsike büfé. Családi. Egy otthonos kis tér, otthonos kis terek szövődéke elbújva-elrejtve Temesvár közepében. Beszélgetek, akivel sikerül, a büfében egy sör mellett, az irodákban egy kávé mellett.

Balázs Attila igazgatónak is említtem, hogy kicsi ez a színház, de csak tereiben. Mert egy dolgot biztosan nem éreztem benne: provincialitást. Sőt. Mondja is az igazgató, hogy igen, ez egy kicsi, és nagyon fiatal társulat, és épp ez a jó benne. Kérdelem, hogy van-e közönség, van, és magyarok-e, talán a fele. Mikor én előadást néztem, inkább kevesebb, mint fele volt magyar. De telt ház volt.

Szórvány. Balázs Attila mintha nagyon nem szeretné ezt a szót. „Ha kimondjuk, arra gondolunk, hogy jaj, szegények” – mondja. „Nem. Sok lehetőség van ebben.”

8.

Beszélgetek, sétálok, próbálok beszívni és magamba oldani a dolgokat. Nem, a temesvári magyar színház nem provinciális. Friss, üde, szabad. A félreesettség szabadságát látom-érezem. Azt, hogy a temesvári színház teljesen más, akár mint a székelyföldi társulatok, akár mint a nagy erdélyi magyar társulatok, akár mint a partiumi kis társulatok. Valami más. És ez a

félreesettség is. Mihez képest? Budapest lehet, hogy messzebb. Bukarest és Belgrád viszont egészen közel. Ezt érzem.

És azt is, hogy a temesvári megcsavart-hipszter közönség (akik nem az itt maradt magyarok) szeretik ezt a társulatot. Nem tudom, hogy egzotikumot keresnek-e benne. Hátha nem. Ünnepi ürügy miatt vagyok itt, próbálok derűlátón spekulálni: 1884 óta elektromos világítás, 1989, kulturális sokszínűség, szerb étterem, magyar színház, német színház. Hátha, hátha mégsem csak csilivili díszek ezek ezen a nagyon szép városon.

9.

A Béga partján parkok, fák, bokrok, virágok. Sok. Sok-sok zöld a városban. A folyócskán menetrend szerinti hajócskák járnak. Egy lej a jegy. Felül az ember, kihajózik a város szélére, aztán vissza, a belvárosi parkokba. Zajos kocsimák, kérkedő éttermek, kifinomkodó kávézók, koncertek. És egy dél-európai magyar színházi társulat, egy professzionális, igazi. Messze Budapesttől, messze a Székelyföldtől, messze Kolozsvártól. Mintha esztétikailag is, és ez jó, ez frissítő. Egy kicsi rejtett térszövedékben a dél-európai város közepén valahol. Mintha csak egy regényben.

Mátyus Melinda

BRÂNCUȘI: „VALAMI ROMÁN, VALAMI KÖTELEZŐ”

Temesvár európai kulturális futása nem sikerült sem egyenletes távfutásra, sem rövid és erős sprintre. Felújították a város – legszűkebb – belvárosát, ami két és fél teret jelentett, és a temesváriak egy része fegyelmezetten végigfagyoskodta a híres (?) szabadtéri slágerzenészeket. Az értelmiségiek – joggal – fanyalogtak, a város nagyobbik része az infrastrukturális csúszásokat sérelmezte.